

รายงานการศึกษา

เรื่องสื่อมวลชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้

สื่อของเด็ก สื่อโดยเด็ก และสื่อเพื่อเด็ก

ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ความตื่นตัวในเรื่องสื่อเด็กและเยาวชนได้ขยายวงกว้างออกไปมากอย่างน่าสนใจ นับว่าเป็นเรื่องน่ายินดีที่กลุ่มผู้ใหญ่หัวใจเด็กซึ่งแน่วแน่ในเรื่องสื่อเด็กและเยาวชนมานานแสนนานจะได้มีโอกาสทำในสิ่งที่ใฝ่ฝัน และครั้งนี้ทุกคนเชื่อว่าความมุ่งหวังจะต้องเป็นจริง คือมีสื่อเด็กและเยาวชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ในสังคมไทยที่ได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย การลงทุนเรื่องการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนั้นเป็นเสมือนหญ้าปากคอกทุกคนออกปากบอกว่าสำคัญ แต่ในทางปฏิบัติยังขาดนโยบายที่ชัดเจน ขาดงบประมาณสนับสนุน และสิ่งที่ขาดมากกว่าสิ่งอื่นใดคือเจตจำนงของรัฐและสังคมไทยที่จะผลักดันให้เกิดทิศทางในการพัฒนาทรัพยากรล้ำค่าที่สุดของเราไปสู่ศักยภาพของการเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์

ในปี ๒๕๕๖ คณะทำงานในโครงการ “ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการสื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้” ได้จัดทำรายงานการศึกษาขั้นสุดหนึ่ง ประกอบด้วยสาระเกี่ยวกับสภาพของสื่อเด็กและเยาวชนและผลกระทบต่างๆ การประเมินคุณภาพของรายการโทรทัศน์ แนวทางการพัฒนาสื่อมวลชนเพื่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน และข้อเสนอเกี่ยวกับกลไกในการติดตามตรวจสอบและกำกับดูแลสื่อ รวมทั้งข้อเสนอยุทธศาสตร์ในการจัดตั้งสื่อบริการสาธารณะที่มีเป้าหมายในการสื่อสารเพื่อประชาชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนอย่างแท้จริง

รายงานการศึกษาชุดนี้ มีที่มาจากแนวความคิดที่กำหนดไว้ในวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมเพื่อการพัฒนาคนและสังคม พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๑ ที่ว่า

“ประชาชนพึงได้รับการพัฒนาศักยภาพในทุกมิติของชีวิตอย่างต่อเนื่อง สามารถเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศได้อย่างอิสระและชอบธรรม เป็นผู้บริโภคที่มีทางเลือก และรู้เท่าทัน และระบบสื่อสารมวลชนต้องเอื้ออำนวยต่อประชาชนทุกกลุ่ม ทุกพื้นที่อย่างทั่วถึง และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีและอยู่อย่างมีความสุข”

การจะดำเนินการตามวิสัยทัศน์ในแผนพัฒนาสื่อสารมวลชนฯ จำต้องอาศัยความรู้ การศึกษาวิจัย การทดลอง และเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการผลักดัน ให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศอย่างอิสระและเป็นธรรมชาติ ให้เด็กและเยาวชนเป็นทั้งผู้บริโภคที่ฉลาดรอบรู้ และเป็นประชาชนพลเมืองที่รู้เท่าทันโลกทุนนิยม-บริโภคนิยมและโลกการเมืองประชาธิปไตย การจัดพิมพ์รายงานการศึกษาชุดนี้เพื่อเผยแพร่ความรู้และความคิด จึงน่าจะเป็นประโยชน์ในการเปิดขอบเขตการเคลื่อนไหว และส่งเสริมเรื่องสื่อเด็กและเยาวชนให้กระจายออกไปทุกระดับ ทุกเครือข่ายของสังคมทั่วกันยิ่งขึ้น

แต่เป้าหมายและทิศทางใหญ่ของการส่งเสริมและพัฒนาสื่อมวลชนเพื่อการศึกษา และการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนยังต้องมองไกลออกไปอีกชั้นหนึ่ง ด้วยการคิดถึงระบบสื่อสารมวลชนที่เปิดกว้างจริงๆ เป็นประชาธิปไตยจริงๆ คือมุ่งไปถึงการทำสื่อให้มีสภาพเป็น “สื่อของเด็ก สื่อโดยเด็ก และสื่อเพื่อเด็ก” นั่นหมายความว่าสื่อเด็กไม่ได้จำกัดเพียงสื่อที่ผู้ใหญ่สร้างสรรค์และพัฒนาเพื่อเด็กและเยาวชนเท่านั้น หากแต่ในอนาคตสื่อเด็กจักต้องเป็นของเด็กและเยาวชน ที่เด็กและเยาวชนมีส่วนในการเป็นเจ้าของในการคิดการทำ การบริหารดำเนินการ และจัดทำขึ้นเพื่อสื่อสารกับเด็กและเยาวชนด้วยกัน หรืออาจขยายไปสู่การที่เด็กและเยาวชนสร้างสรรค์สื่อให้ผู้ใหญ่ด้วยก็เป็นได้ การที่เด็กและเยาวชนมีโอกาสคิดสื่อ สร้างสื่อ และเสพสื่อของตนเองจะเป็นกระบวนการ “สื่อมวลชนศึกษา” ชั้นเยี่ยม เพราะผู้ผลิตผู้เยาว์เหล่านี้จะรู้เห็นเบื้องหลังการทำงานได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง และเห็นข้ออื่นใดจะเกิดความเข้าใจ และตระหนักรู้ในเรื่องสิทธิเสรีภาพ เกิดความหวงแหนในคุณค่าของสิทธิและเสรีภาพในการพูด การแสดงความคิดเห็น การเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศยิ่งกว่าการสอนด้วยตำราหรือครูอาจารย์ในห้องเรียน

ประชาธิปไตยมีรากฐานจากเรื่องสิทธิเสรีภาพ การสื่อสาร การมีส่วนร่วม และการยอมรับในความแตกต่างและหลากหลายในวัฒนธรรม ในแก่นนี้สิทธิของเด็กและเยาวชนต้องเท่าเทียมเสมอภาคกับผู้ใหญ่ด้วยประการทั้งปวง นี่คือนี่สิ่งทั้งดงาม หากเราทุกคนสามารถร่วมกันส่งเสริมให้เกิดสื่อเด็กและเยาวชนในมิติใหม่เช่นนี้ได้ ในอนาคตอันใกล้.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์

๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

สารบัญ

บทสังเคราะห์ : สื่อมวลชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้	5
รศ.ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์	
ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการสื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้	22
รศ.ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์	

4

จัดพิมพ์เผยแพร่โดย

โครงการยุทธศาสตร์สื่อเด็ก

143/642 หมู่บ้านปิ่นเกล้าพัฒนา อรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

Tel. 0 2884 8985 Fax. 0 2884 7986

E-mail: childsmmedia@yahoo.com <http://www.childmedia.net>

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ที่ปรึกษา

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์

ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์

ปาจารีย์ ชนสมบุญกิจ

เข็มพร วิรุณราพันธ์

บรรณาธิการ

สุเทพ วิไลเลิศ

ออกแบบปกและรูปเล่ม

สราวุธ ลอยศักดิ์

พิมพ์ครั้งที่ 1 2,000 เล่ม พฤศจิกายน 2548

บทสังเคราะห์ : สื่อมวลชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้

รศ.ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์

บทสังเคราะห์ : สื่อมวลชนเพื่อการศึกษและการเรียนรู้

ความนำ

ความกังวลและห่วงใยในเรื่องอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อความคิดจิตใจ และ พฤติกรรมของเด็กและเยาวชน รวมทั้งต่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม มีมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อประเภทอิเล็กทรอนิกส์ อันได้แก่สื่อวิทยุและโทรทัศน์ อาจกล่าวได้ว่า เริ่มตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ ซึ่งมีการวางมาตรการให้ช่วงเวลา ระหว่าง ๑๘.๐๐-๒๐.๐๐ น. เป็นเวลาของการเสนอ รายการสาระประโยชน์ และเวลา ๑๘.๐๐-๑๘.๓๐ น. ให้เป็นเวลาสำหรับเด็ก และเยาวชน ในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ เรื่องอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อเด็กและเยาวชน แต่นโยบายและมาตรการเกี่ยวกับการใช้สื่อมวลชนเพื่อการศึกษาและการพัฒนาเด็กและเยาวชน ก็ไม่ได้มีการดำเนินการ อย่างต่อเนื่อง และเมื่อสื่อวิทยุและโทรทัศน์ของรัฐปรับเปลี่ยนมาอยู่ในกระแส พาณิชยนิยมสอดคล้องกับสภาพสื่อมวลชนโดยรวมที่ได้กลายเป็นสื่อเชิงพาณิชย์ อย่างเข้มข้น ก็ยิ่งทำให้ปัญหาเรื่องอิทธิพลและผลกระทบของสื่อมวลชนที่มีต่อเด็ก และเยาวชนสะสมทวี โดยปราศจากหน่วยงานที่รับผิดชอบหรือมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ความสำคัญของเรื่องสื่อมวลชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ มีที่มาจาก การมองสภาพของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า ไม่ว่าจะ เป็นบุคคลวัยใด เพศใด หรืออยู่ในสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมใดล้วนเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าของ สังคมไทยทั้งสิ้น และพึงได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ และตามสิทธิอันพึงมีพึงได้ ในเรื่อง การพัฒนาตนเอง การศึกษา การแสดงความคิดเห็น การประกอบอาชีพ การรักษาศิลปวัฒนธรรม และความเป็นชุมชน ตามที่บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ ได้รับรองไว้

นอกจากนี้ เรื่องสื่อมวลชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ยิ่งทวีความสำคัญขึ้นไปอีก ในปัจจุบัน จากสภาพการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มุ่งไปในเรื่องการแข่งขัน การมีค่านิยมทางวัตถุ ความฟุ้งเฟ้อที่นำไปสู่การแสวงหาโภคทรัพย์อย่างผิดๆ ตั้งแต่ยังเป็นเด็กและเยาวชนไปจนเป็นผู้ใหญ่ การใช้ความรุนแรงต่อกันในการแก้ปัญหาปรากฏอย่างเห็นได้ชัดในระยะไม่กี่ปีมานี้ โดยเป็นการกระทำของผู้ใหญ่ต่อเด็กและเยาวชน เช่น ครูทำร้ายและล่วงละเมิดทางเพศศิษย์ หรือพระที่เสพสื่อลามกและฉ้อโกงชาวบ้าน หรือกรณีการใช้ความรุนแรงของเยาวชนในการแก้ปัญหาคบหาหรือปัญหาการเรียน หรือการตีกันระหว่างนักศึกษาต่างสถาบัน ตัวอย่างของปัญหาที่ยกมานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิกฤตปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจการเมืองที่สร้างแรงกดดันและความเครียด แก่บุคคลและสถาบันต่างๆ โดยไม่มีความพยายามในการศึกษาวิเคราะห์และแก้ปัญหาอย่างจริงจัง

โครงการสื่อมวลชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ ได้เล็งเห็นว่าสื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญทั้งด้านบวกและด้านลบต่อสังคมและวัฒนธรรม หากสามารถนำศักยภาพในทางสร้างสรรค์มาใช้ประโยชน์ได้ ก็จะช่วยคุณค่าง่ายต่อการส่งเสริมการศึกษาในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งจะมีผลสืบเนื่องต่อการพัฒนาคนและสังคมอย่างเอนกอนันต์

ในส่วนต่อไปนี้จะเป็นการนำผลจากการศึกษาเรื่องสื่อมวลชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้จากรายงาน ๖ ฉบับมาสังเคราะห์เป็นบทรายงานสำหรับผู้บริหาร โดยแบ่งออกเป็น

๑. การศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลและผลกระทบของสื่อมวลชนและคุณภาพรายการ
๒. การศึกษาสถานภาพและสภาพปัญหาของการใช้สื่อเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้
๓. การศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์และข้อเสนอแนะสำหรับการใช้สื่อเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้

การศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลและผลกระทบของสื่อมวลชนและคุณภาพรายการ

อิทธิพลและผลกระทบของสื่อมวลชนต่อเด็กและเยาวชน

สื่อมวลชนเป็นสถาบันทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลและผลกระทบต่อสังคมอย่างมาก จะเห็นได้ว่า ทักษะคิดและความเชื่อในเรื่องอิทธิพลและผลกระทบของสื่อ มีที่มาจากความเชื่อและการรับรู้ของสังคม (perceived effect) และจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงจากการทำงานของสื่อมวลชน (actual effect) รวมทั้งการค้นพบจากการศึกษาวิจัยในช่วงหลังๆ ที่ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับผลกระทบของสื่อ ไม่ได้มีลักษณะเป็นเส้นตรง แต่หากมีปัจจัยอื่นๆ แทรกอยู่ระหว่างสองตัวแปรนี้เสมอ

ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลในหลายด้าน ทั้งในเชิงสร้างสรรค์และในทางลบ โดยมีอิทธิพลและผลกระทบต่อความคิดจิตใจ (intellectual and psychological Effect) ต่อพฤติกรรมทางภาษา สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจการเมืองของบุคคลและกลุ่มบุคคล (behavioural Effect) ข้อสำคัญสื่อมวลชนสามารถอบรมบ่มเพาะเด็กและเยาวชนตามทฤษฎีการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมความเชื่อ (Cultivation theory) ซึ่งมีผลการศึกษาวิจัยที่พบว่า สื่อมีพลังอำนาจอย่างสูงในการปลูกฝังค่านิยมเรื่องเพศ ความรุนแรง และบริโภคนิยม แม้ว่ากระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และความสามารถในการเลือกรับรู้และเลือกจดจำ จะมีส่วนช่วยกลั่นกรองให้เกิดดุลยภาพของอิทธิพลและผลกระทบก็ตามที่ การถ่ายทอดค่านิยมความเชื่อของสื่อมวลชนที่กระทำอย่างต่อเนื่องและมีระดับความเข้มข้นมาก ได้ส่งผลต่อการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมต่างๆ ของสังคมทุนนิยมและบริโภคนิยม ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีบทบาทและมีอิทธิพล ในการอบรมบ่มเพาะคนในสังคมไม่น้อยไปกว่าสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาแต่อย่างใด

หากพิจารณาโดยเปรียบเทียบระหว่างสื่อประเภทต่างๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ นิตยสาร/หนังสือพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หรือสื่อใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต พบว่าสื่อโทรทัศน์ยังนับเป็นสื่อที่มีอิทธิพลสูงเมื่อเทียบกับสื่อประเภทอื่น เนื่องจากเครื่องรับโทรทัศน์มีใช้อย่างกว้างขวางสามารถเข้าถึงคนได้ง่าย

ทุกเพศ ทุกวัย และทุกสถานะการศึกษา รวมทั้งยังมีอิทธิพลต่อการใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้ ทั้งรูปและเสียง เพราะอวัยวะรับรู้ที่มนุษย์ใช้มากที่สุด คือ ตา ใช้ถึง ๗๕ % รองลงมา คือ หู ๑๓ % ดังนั้นในการดูโทรทัศน์เราจึงใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้ถึง ๘๘ % ทำให้สื่อโทรทัศน์สามารถมีอิทธิพลต่อความนึกคิดของเราได้มากกว่าสื่ออื่นๆ และผลกระทบที่สร้างความวิตกกังวลแก่สังคมมากเป็นพิเศษคือเรื่องความก้าวร้าว ซึ่งสื่อสามารถก่อให้เกิดการเลียนแบบและสร้างสมพฤติกรรมก้าวร้าว และสร้างความรู้สึกรังเกียจต่อความก้าวร้าวได้

นอกจากอิทธิพลในเรื่องความก้าวร้าวแล้ว สื่อมวลชนยังมีอิทธิพลในเรื่องบริโภคนิยมอย่างมากด้วย โดยการสำรวจของเอแบคโพลล์ (๒๕๔๖) พบว่าเด็กสามารถจดจำสินค้าได้ ๘๐.๒ % และนิยมซื้อสินค้าที่เป็นขนมขบเคี้ยวที่ไม่ค่อยมีประโยชน์ ๖๙.๑ % และยังพบว่าเด็กชอบพูดจาเลียนแบบโฆษณาในโทรทัศน์ ๖๕.๗ % และชอบทำตามโฆษณาทางโทรทัศน์ ๕๔.๖ % ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากการที่พ่อแม่และผู้ปกครองปล่อยให้บุตรหลานตั้งแต่ก่อนวัยเรียนไปจนถึงวัยประถมดูโทรทัศน์ตามลำพัง ต่อเนื่องวันละหลายชั่วโมงและไม่ได้สอนให้รู้จักวิธีแยกแยะหรือเลือกรับเนื้อหารายการ

การสำรวจการชมโทรทัศน์ของเอแบคโพลล์ (๒๕๔๖) พบว่าเด็กจะเปิดชมโทรทัศน์ในช่วงค่ำ ๗๔.๗ % ช่วงเย็นและเช้า ๔๘.๑ % และ ๔๗.๓ % ตามลำดับ และรายการที่นิยม ๕ ลำดับแรก คือ รายการละคร (๖๕.๗ %) การ์ตูน (๖๐.๕ %) เพลง (๔๒.๑ %) ตลก (๔๐.๑ %) และกีฬา (๒๑.๙ %) ซึ่งรายการส่วนใหญ่เป็นรายการโทรทัศน์สำหรับผู้ใหญ่

คุณภาพรายการของรายการโทรทัศน์

จากการศึกษาสภาพปัญหาในเรื่องปริมาณและคุณภาพของรายการสาระประโยชน์ และรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กและเยาวชนในมิติต่างๆ ได้แก่ ด้านสาระและความหลากหลายของเนื้อหา ด้านจริยธรรมและศีลธรรมของเนื้อหา ด้านการส่งเสริมประชาสังคม และด้านเกณฑ์การควบคุมเนื้อหา พบว่าจำนวนรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กระหว่างปี ๒๕๓๖-๒๕๔๖ ในโทรทัศน์ ๖ ช่อง มีปริมาณที่ลดลงจาก ๙.๖๗ % (๔๘ ชั่วโมง/สัปดาห์) เหลือเพียง ๔.๙๔ % (๔๒ ชั่วโมง/

ลับตาห์) และยังพบว่าสถานีโทรทัศน์ของรัฐเสนอรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กน้อยกว่าสถานีโทรทัศน์ของเอกชน ยกเว้นช่อง ๙ อ.ส.ม.ท. ซึ่งนำเสนอรายการการ์ตูนในช่วงเช้าวันเสาร์และอาทิตย์ และหากนับเฉพาะรายการที่ผลิตในประเทศ มีรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก ๓๙ รายการ รวมเวลาออกอากาศทั้งหมด ๒๖ ชั่วโมง ๒๒ นาที หรือร้อยละ ๒.๘๗ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรเด็กและเยาวชนไทยอายุ ๐-๑๔ ปีมีประมาณ ๑๕.๘ ล้านคนหรือร้อยละ ๒๔.๘๖ ของประชากรทั้งประเทศ จะพบว่ารายการโทรทัศน์สำหรับเด็กไทยที่มีอยู่ไม่ได้สัดส่วนกับจำนวนประชากรเด็กของสังคมไทยเลย

เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาสาระของรายการเด็กและเยาวชน และครอบครัว พบว่าส่วนใหญ่เป็นรายการขนาดสั้น เช่น เสนอเคล็ดลับการเลี้ยงลูก เป็นต้น หรือเป็นรายการภาพยนตร์การ์ตูนญี่ปุ่นที่ได้รับการสนับสนุนจากสปอนเซอร์อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ สปอนเซอร์จะปรากฏร่วมอยู่ในการแสดงต่างๆ ของรายการด้วย เช่น รายการ FUN4 ทางช่อง 3 ที่เน้นกลุ่มเด็กเล็ก เนื้อหารายการมีการร้องเพลง เต้น และเล่นิทานประกอบเพลง โดยมีนม UHT ยี่ห้อหนึ่งเป็นฉากหลัก รวมทั้งปรากฏอยู่ในเนื้อเพลงและประกอบท่าเต้นที่สนับสนุนให้เด็กดื่มนมด้วย

สัดส่วนรายการประเภทข่าวสารและสาระและบันเทิงของสถานีโทรทัศน์ ๖ ช่อง *

กันยายน ๒๕๕๖

	รายการข่าวสารและสาระ	รายการบันเทิง
	ร้อยละ	ร้อยละ
สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3	30	70
สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5	33	67
สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7	33	67
สถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อ.ส.ม.ท.	32	68
สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์	85	15
สถานีโทรทัศน์ไอทีวี	70	30

* ในจำนวนนี้เป็นสัดส่วนของรายการโฆษณาสินค้าโดยเฉลี่ยไม่น้อยกว่า ๑๕-๑๘ % ของเวลาออกอากาศทั้งหมด

ในด้านรายการข่าว/วิเคราะห์ข่าว พบว่า สถานีที่ให้น้ำหนักกับสัดส่วนรายการประเภทข่าว/วิเคราะห์ข่าวมากที่สุด คือ สถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๑ (ร้อยละ ๔๐.๑๖ ในวันธรรมดา และร้อยละ ๓๐.๘๗ ในวันหยุด) อันดับรองลงมาคือ สถานีโทรทัศน์ช่อง ๙ เฉพาะรายการของวันธรรมดา (ร้อยละ ๔๒.๐๙) และสถานีโทรทัศน์ไอทีวี (ร้อยละ ๒๘.๐๖ ในวันธรรมดา และร้อยละ ๑๓.๑๓ ในวันหยุด)

และจากการวิเคราะห์ผังรายการพบว่า รายการสาระประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นรายการสารคดีขนาดสั้น ส่วนรายการสำหรับผู้หญิงมักมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความสวย ความงามโดยเน้นที่กลุ่มผู้ชมแม่บ้าน สำหรับรายการเพื่อเกษตรกรมีจำนวนน้อยและถูกลดสาระโดยเพิ่มเพลงแทรกเข้ามาในรายการเช่นเดียวกับรายการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งถูกปรับลดออกจากผังรายการไปเกือบหมดในทุกสถานี ส่วนรายการที่เพิ่มขึ้นในช่วงนี้ คือรายการด้านสุขภาพอนามัยที่ตอบรับกับกระแสการส่งเสริมสุขภาพของรัฐบาลและคนในสังคม

สำหรับรายการบันเทิง พบว่าสัดส่วนการนำเสนอของสถานีโทรทัศน์ช่อง ๓, ๕, ๗ และ ๙ ไม่แตกต่างกันมากนัก ทั้งในผังรายการวันธรรมดาและวันหยุด ประเภทของรายการบันเทิงในช่วงเวลาดี (prime time) พบว่ามีการกระจุกตัวของรายการ ๓ ลักษณะ คือละคร¹ เกมโชว์² และวาไรตี้โชว์ และสถานีโทรทัศน์ทุกช่องมีแนวโน้มนำเสนอรายการโฆษณาสินค้าแบบขายตรงเพิ่มมากขึ้น นอกเหนือจากสัดส่วนเวลาโฆษณาอัตรา ๑๕-๑๘ % ที่ออกอากาศอยู่แล้ว

โดยรวมแล้วคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กกช.) ไม่สามารถกำกับผังรายการให้เป็นไปตามสัดส่วนของเนื้อหาสาระประเภทต่างๆ ที่กำหนดไว้ในระเบียบ กกช. ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในระยะไม่กี่ปีมานี้ เราจึงเห็นการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระที่มุ่งไปในทางบันเทิงและการส่งเสริมพาณิชย์นิยมอย่างเข้มข้น ดังจะเห็นได้ว่า สถานีโทรทัศน์ส่วนใหญ่มีการปรับ

¹ สถานีโทรทัศน์ ช่อง 3 มีละคร 16 เรื่อง/สัปดาห์, ช่อง 5 มีละคร 5 เรื่อง/สัปดาห์, ช่อง 7 มีละคร 11 เรื่อง/สัปดาห์, ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. มีละคร 5 เรื่อง/สัปดาห์ และไอทีวี มีละคร 9 เรื่อง/สัปดาห์

² สถานีโทรทัศน์ช่อง 3 มีรายการเกมโชว์ 27 รายการ/สัปดาห์, ช่อง 5 มี 21 รายการ/สัปดาห์, ช่อง 7 มี 13 รายการ/สัปดาห์, ช่อง 9 มี 14 รายการ/สัปดาห์, ไอทีวีมี 10 รายการ/สัปดาห์

ผังรายการทุก ๓-๖ เดือน ซึ่งเป็นกรับรับเล็ก และมีการปรับใหญ่ปีละครั้ง โดยสถานีช่อง ๑๑ มีรายการประชาสัมพันธ์ของรัฐและรัฐบาลมากขึ้น สถานีช่อง ๔ มีรายการแนวบันเทิงมากขึ้น หรือเสนอรายการสาระประโยชน์ในแนวบันเทิงมากขึ้น ส่วนสถานีไอทีวีซึ่งถูกกำหนดให้เสนอรายการสาระเป็นหลักก็ปรับทิศทางมาสู่แนวบันเทิงอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ รูปแบบรายการบันเทิงเป็นรูปแบบที่มีการแข่งขันกันมาก บั๊จจ่ายสำคัญ ได้แก่ นโยบายสถานี และผู้สนับสนุนรายการ ส่วนผู้ชมนั้นเป็นเพียงกลไกหนึ่งทางการตลาดที่จะทำให้การวัดเรตติ้งของรายการปรากฏในเชิงรูปธรรม ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีการโฆษณาแฝงในรายการบันเทิงมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นละคร เกมโชว์ ทอล์กหรือวาไรตี้โชว์ โดยเฉพาะรายการที่ออกอากาศหลัง ๒๒.๐๐ น. ซึ่งเป็นช่วงที่มีโฆษณาเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมแอลกอฮอล์ได้ ในส่วนของการเพิ่มคุณภาพของรายการ ไม่ว่าจะเป็นด้านรายการข่าว วิเคราะห์ข่าว สาระประโยชน์ รายการเฉพาะกลุ่ม เช่น เด็กและเยาวชน สตรี คนด้อยโอกาส ไม่ปรากฏว่าสถานีโทรทัศน์แห่งใดจะให้ความสำคัญในด้านเพิ่มปริมาณรายการหรือลงทุนพัฒนาการผลิตแต่อย่างใด

คุณภาพรายการของรายการวิทยุ

ปัจจุบันสถานีวิทยุในกรุงเทพและจังหวัดต่างๆ วางแนวสถานีในลักษณะ format station โดยสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทใหญ่ๆ ตามรูปแบบและเนื้อหา ได้แก่ ๑. สถานีเพลง ๒. สถานีข่าวสารและข้อมูล ๓. สถานีบริการชุมชน และ ๔. สถานีรูปแบบผสม

จากการศึกษาพบว่า สถานีวิทยุส่วนใหญ่จากจำนวน ๕๔๒ สถานีทั่วประเทศ เป็นประเภทสถานีเพลง สำหรับกรุงเทพและปริมณฑลมีผู้ได้รับสัมปทานรายใหญ่คือ บริษัทผลิตดนตรี บริษัทผลิตรายการเพลงและสถานีโทรทัศน์ช่อง ๓ (วิทยุเครือเวอร์จิน) ซึ่งดำเนินการสถานีเพลงระดับยอดนิยม ๑๐ อันดับแรก สถานีเพลงส่วนใหญ่นำเสนอเพลงไทยสากลและเพลงสากล (๒๓ สถานี จากสถานีเพลง ๒๕ สถานี) ส่วนเพลงลูกทุ่ง มีเพียง ๒ สถานีในกรุงเทพ

สำหรับสถานีข่าวสารและข้อมูล ซึ่งมีจำนวน ๗ สถานีในกรุงเทพและปริมณฑล เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นข่าวสารในรูปแบบต่างๆ สารคดี ความรู้ทั่วไป

การตอบปัญหาทางโทรศัพท์ จดหมาย หรือการติดต่อในรูปแบบอื่นๆ การเสนอข่าว ในลักษณะข่าวต้นชั่วโมงของสำนักข่าวต่างๆ อาทิ สำนักข่าวไทย ศูนย์ข่าวแปซิฟิก สำนักข่าวไอเอ็นเอ็น ผ่านเครือข่ายสถานีวิทยุของ องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) และกองทัพภาคได้ขยายไปเป็นเครือข่ายทั่วประเทศหลังปี ๒๕๓๕ เป็นต้นมา นอกจากนี้ สถานีวิทยุในจังหวัดต่างๆ ก็มีรายการข่าวสาร ในแนวที่คล้ายคลึงกับสถานีข่าวในกรุงเทพด้วย

สถานีเพื่อบริการชุมชน มีจำนวน ๓ สถานี ได้แก่ สถานีวิทยุ จส.100 สถานีวิทยุพิทักษ์สันติราษฎร์ (สวพ.) FM 91 MHz และร่วมด้วยช่วยกัน FM 96.0 MHz ดำเนินกิจการหลักเพื่อบริการสาธารณะ เช่น การรายงานข่าวสารและการจําจจ การแจ้งเหตุด่วนเหตุร้าย หรือการรับแจ้งเหตุและให้ความช่วยเหลือหรือการบริการ เบื้องต้น โดยมีการรายงานข่าวต้นชั่วโมง หรือข่าวด่วนแทรกกระหว่างวัน

สถานีประเภทรูปแบบผสม หรือสถานีข่าว ความรู้ สารและบันเทิงมีจำนวน ๖ สถานี เป็นสถานีที่มีรายการที่หลากหลายและผสมผสานกันทั้งรูปแบบและเนื้อหา รวมทั้งมีกลุ่มเป้าหมายที่มีความแตกต่างกันซึ่งเฉลี่ยเป็นผู้ฟังของแต่ละรายการใน ผังรายการตลอด ๒๔ ชั่วโมง ส่วนหนึ่งเป็นสถานีของสถาบันการศึกษา เช่น สถานี วิทยุจุฬา สถานีวิทยุธรรมศาสตร์ สถานีวิทยุเกษตร สถานีวิทยุศึกษา แต่จากการ ศึกษาพบว่า มีรายการวิทยุเพื่อผู้ฟังเฉพาะกลุ่มที่เป็นเด็กและเยาวชนน้อยมาก รวมทั้งรายการสำหรับคนพิการทางสายตา ในปี ๒๕๔๒ กรมประชาสัมพันธ์³ ได้มีโครงการนำร่องรายการ ที่เปิดให้กลุ่มและองค์กรประชาสังคมเข้าร่วมผลิต

³ เครือข่ายสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) ปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 7 เครือข่ายจาก 144 สถานี ทั่วประเทศ มี ระบบเอเอ็ม 60 สถานี และระบบเอฟเอ็ม 87 สถานี ประกอบด้วย

เครือข่าย 1 เครือข่ายแห่งชาติ เพื่อข้อมูลข่าวสารแห่งรัฐและประชาชน

เครือข่าย 2 เครือข่ายเพื่อการถ่ายทอดเสียง เพื่อส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย

เครือข่าย 3 เครือข่ายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (เครือข่ายท่องเที่ยว กีฬา ศาสนา วัฒนธรรม)

เครือข่าย 4 เครือข่ายเพื่อการศึกษา

เครือข่าย 5 สถานีวิทยุกระจายเสียงประจำจังหวัด (25 จังหวัดนำร่อง)

เครือข่าย 6 เครือข่ายภาคภาษาต่างประเทศในประเทศ

เครือข่าย 7 เครือข่ายคลื่นสั้นระหว่างประเทศ (WORLD SERVICE)

รายการ ส่งผลให้มีรายการเพื่อสาธารณะสำหรับผู้ที่เป็นเกษตรกร เด็กและเยาวชน คนพิการ และชุมชนต่างๆ ในหลายจังหวัด (ดูรายละเอียดได้จากประสบการณ์ของกลุ่มอาสาสมัคร)

จากการศึกษาอิทธิพลและผลกระทบของสื่อมวลชนในด้านบวกนั้น พบว่า สื่อมีผลอย่างมากต่อการศึกษาและการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล ทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตลอดชีวิต และยังมีอิทธิพลในการส่งเสริมพฤติกรรม สร้างสรรค์ทางสังคมของเด็ก (pro-social behaviour) ได้แก่ ความช่วยเหลือ เกื้อกูล ความเป็นมิตร การควบคุมตัวเอง ความอดทนอดกลั้น และการไม่ประพฤติผิด ในด้านกลุ่มบุคคลและชุมชนก็พบว่า สื่อมีส่วนอย่างสำคัญต่อการสร้างวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมของชุมชนส่งเสริมความเข้าใจระหว่างคนต่างวัฒนธรรม ลด/บรรเทา ข้อขัดแย้งในสังคมและนำไปสู่การสร้างสันติภาพ จึงควรจะนำสื่อมาใช้ในทางสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาคนและสังคมให้มากขึ้น และช่วยกันลดผลกระทบด้านลบของสื่อลงอย่างเร่งด่วน

การศึกษาสถานภาพและสภาพปัญหาของการใช้สื่อเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้

14

รัฐบาลงานด้านสื่อเพื่อการศึกษา

ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานของรัฐ ที่รับผิดชอบงานด้านการผลิต พัฒนา เผยแพร่การเรียนรู้ และให้บริการด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งบริหารจัดการสถานีวิจัยศึกษา และสถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา โดยมีการกระจายเสียงตามหลักสูตร เพื่อเสริมการศึกษาในระบบ และเสริมการศึกษานอกระบบ รวมทั้งมีรายการที่ผลิต เพื่อเสริมการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิต

วิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษา

วิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาเน้นรูปแบบรายการแบบบรรยาย สันทนา และอภิปราย เป็นรูปแบบหลัก และกระจายครอบคลุมพื้นที่เพียง ๒๔ จังหวัด ในเขตภาคกลาง เนื่องจากข้อจำกัดในด้านกำลังส่งของสถานีวิทยุศึกษา

จากการศึกษาการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า ยังขาดการสำรวจความต้องการของผู้ฟัง และไม่มีการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผลรายการอย่างเป็นระบบ ประการสำคัญ รัฐไม่มีนโยบายที่ชัดเจน และขาดเอกภาพในการวางแผน และการบริหารจัดการในการส่งเสริมสื่อการศึกษาเพื่อการพัฒนาคนและสังคม

วิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา

ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มีการผลิตรายการเพื่อการศึกษาบริการแก่กลุ่มเป้าหมายในระบบโรงเรียน นอกกระบบโรงเรียนทุกระดับ รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย โดยออกอากาศวันละ ๑๕ ชั่วโมงทางสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (ETV) ช่อง ๗๕ ของสถานีเคเบิลยูบีซีและออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง ๑๑ สัปดาห์ละ ๒ ชั่วโมง

สำหรับหน่วยงานด้านการศึกษาอื่นๆ ที่ผลิตรายการเพื่อการศึกษา ได้แก่ มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (ไกลกังวล) ร่วมกับกรมสามัญศึกษา ออกอากาศทางสถานียูบีซี ช่อง ๑๑-๑๗ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ออกอากาศผ่านดาวเทียมไปยังทุกวิทยาเขตของสถาบันมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ออกอากาศทาง สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๑๑ และสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาทางไกล และมหาวิทยาลัยรามคำแหงออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง ๑๑

ในการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา นอกจากปัญหาในด้านการผลิต รายการและการบริหารจัดการแล้ว การเผยแพร่รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ยังพบอุปสรรคสำคัญในด้านการขาดโครงสร้างพื้นฐาน กล่าวคือ ศูนย์เทคโนโลยี ทางการศึกษา ไม่มีช่องทางในการเผยแพร่รายการของตนเอง การใช้เครือข่าย ดาวเทียม ต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการเช่าช่องสัญญาณและการจัดซื้อ อุปกรณ์รับสัญญาณกว่า ๑๘,๐๐๐ จุดทั่วประเทศ ส่วนการเผยแพร่ผ่านสถานีโทรทัศน์ ช่อง ๑๑ ก็มีค่าเช่าเวลาสูงเช่นเดียวกันแม้ว่าจะเป็นสถานีโทรทัศน์ของรัฐ

จะเห็นได้ว่า งานด้านสื่อเพื่อการศึกษาของรัฐประสบปัญหาหายาวนานและ ในหลายด้าน ทั้งการขาดแคลนงบประมาณ เครื่องมืออุปกรณ์และบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถโดยตรง และปัญหาด้านการบริหารจัดการการผลิตและเผยแพร่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องติดตามประเมินผลและหาทางปรับปรุงแก้ไขอย่างเร่งด่วน อย่างไรก็ตาม

เนื่องจากการจัดการเรื่องสื่อเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน และประชาชนเป็นเรื่องที่ขาดนโยบายที่ชัดเจนทำให้โอกาสการนำสื่อมาใช้ประโยชน์ในด้านส่งเสริมการศึกษาสำหรับพัฒนาคนและสังคมถูกมองข้ามตลอดมา การที่รัฐบาลกำลังเร่งรัดให้มีการปฏิรูปการศึกษาอย่างเร่งด่วนอยู่ในขณะนี้จึงจำเป็นต้องนำเรื่องการบริหารจัดการสื่อของรัฐเพื่อการศึกษาและเรียนรู้เข้ามาเป็นวาระใหญ่วาระหนึ่งด้วย

การศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์และข้อเสนอแนะสำหรับการใช้สื่อเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้

สื่อมวลชนศึกษา เพิ่มพลังประชาชน ผู้บริโภค เด็กและเยาวชน (media literacy)

จากการศึกษาเรื่องสื่อมวลชนศึกษาพบว่า การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะที่จำเป็นมากสำหรับคนทุกคนในยุคนี้ เพราะสื่อได้ครอบครองตำแหน่งที่เป็นใจกลางในชีวิตของผู้คนเกือบทุกด้าน มีอิทธิพลแทนที่สถาบันทางสังคมที่มีมาแต่ดั้งเดิม (ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน วัด) ทุกสิ่งที่เราเกี่ยวข้องกับโลกซึ่งอยู่ไกลเกินกว่าประสบการณ์ตรงของเราจะสัมผัสถึงล้วนเป็นการรับรู้ผ่านสื่อทั้งสิ้น จึงจำเป็นต้องฝึกพัฒนาทักษะในการอ่านสื่อให้สูงเพื่อช่วยให้ฉลาดในการรับสื่อ เป็นนายของสื่อ เข้าใจความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมต่างๆ ที่สอดแทรกมากับเนื้อหาของสื่อได้ และเพื่อให้สามารถจำแนกโลกแห่งความจริงกับโลกแห่งจินตนาการได้ชัดเจน ทักษะเช่นว่านี้เป็นทักษะที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพราะรูปแบบและเนื้อหาสาระของสื่อเปลี่ยนแปลงตัวเองตลอดเวลา

คำว่า "สื่อมวลชนศึกษา" หรือ media education มีคำที่ใช้ในความหมายแนวเดียวกันอยู่หลายคำ ได้แก่

Media literacy การอ่านสื่อออก และการเขียนสื่อได้หรือการรู้เท่าทันสื่อ

Media awareness ความสำนึกในการเลือกรับสื่อ

Media education สื่อมวลชนศึกษา

แนวความคิดเรื่องสื่อมวลชนศึกษาหรือการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) ในความหมายที่รู้จักกันแพร่หลายหมายถึง แนวคิดที่จะส่งเสริมการอ่านสื่อออก เขียนสื่อได้ หรือสร้างความสามารถในการอ่านและประเมินวิเคราะห์ข่าวสารจากสื่อ

ประเภทต่างๆ ได้ สร้างความสามารถในการสื่อและแสดงออกเชิงข่าวสาร ข้อมูล ความคิดเห็น อารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ ผ่านสื่อหลายประเภทและหลายรูปแบบ สื่อมวลชนศึกษาทำให้เข้าใจว่า สื่อมวลชนสร้างภาพความเป็นจริงขึ้นมาได้อย่างไร มีสำนึกเกี่ยวกับกระบวนการผลิตสื่อ นอกจากนี้ สื่อมวลชนศึกษายังมุ่งที่ส่งเสริม การเรียนรู้จักสื่อเพื่อให้เกิดความอ่อนไหว ศึกษาถึงความเป็นมนุษย์และวิถีชีวิต ของผู้คนในสังคม และชื่นชมต่อมรดกทางวัฒนธรรม

สื่อมวลชนศึกษา มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังนี้

๑. เพื่อสร้างเสริมภูมิคุ้มกันแก่ประชาชน เด็กและเยาวชนในการเลือกรับสื่อ (inoculation)
๒. เพื่อสร้างความสามารถในการวิพากษ์สื่อในตัวผู้อ่านหรือผู้รับสื่อ (critical reader/viewer)
๓. เพื่อสร้างความสามารถในการผลิตสื่อระดับชุมชน (production of community media)
๔. เพื่อสร้างความสามารถในการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ รูปแบบและเนื้อหา สารของสื่อ (media analysis)

ประเทศฝรั่งเศส สกอตแลนด์ อังกฤษและเวลส์ และกลุ่มประเทศยุโรป ได้มีการจัดหลักสูตรสื่อมวลชนศึกษาเข้ามาไว้ในระบบการศึกษา สำหรับประเทศ อังกฤษ ได้จัดไว้ในหลักสูตรตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา มากกว่า ๓ ทศวรรษแล้ว เนื่องจากเล็งเห็นความสำคัญของสื่อมวลชนศึกษาในการ พัฒนาเด็กและเยาวชน ทำให้ภูมิคุ้มกันและสามารถเข้าใจวิพากษ์วิจารณ์สื่อได้

องค์กรเครือข่ายความรู้เรื่องสื่อและการตรวจสอบสื่อ (network of media watch organizations)

นอกจากเรื่องสื่อมวลชนศึกษาแล้ว การจัดตั้งองค์กรตรวจสอบเป็นอีก วิธีการหนึ่ง ที่เพิ่มพลังประชาชนในด้านความรู้เกี่ยวกับสื่อ ซึ่งโดยทั่วไปองค์กร ลักษณะนี้ในต่างประเทศ เป็นองค์กรที่ให้การศึกษาระดับสูงและตรวจสอบสื่อ เป็นองค์กร ที่อาจประกอบด้วยองค์กรทางด้านวิชาชีพสื่อ องค์กรสื่อทางเลือก สถาบันการศึกษา

และองค์กรภาคประชาสังคมต่างๆ เช่น องค์กรสตรี องค์กรคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น สำหรับประเทศไทย ก็น่าจะได้มีการจัดตั้งองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสื่อและตรวจสอบการทำงานของสื่อโดยมีเป้าหมายเพื่อศึกษา วิเคราะห์ วิจัยสื่อ เสริมสร้างความเข้าใจต่อสิทธิในการสื่อสารและพัฒนาทักษะในการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ และพัฒนาภูมิปัญญาของผู้คนในสังคมข่าวสาร อีกทั้งสามารถเผชิญหน้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงและความรุนแรงของโลกาภิวัตน์ได้อย่างเป็นฝ่ายกระทำ โดยองค์กรนี้ ต้องมีลักษณะที่ปลอดจากอำนาจการเมืองและเศรษฐกิจ ประกอบด้วยบุคลากรและอาสาสมัครที่เป็นนักคิด นักวิชาการ นักวิจัย และนักกิจกรรมสังคมที่สนใจทำงานร่วมกัน มีเครือข่ายองค์กร และเครือข่ายสื่อของตนเอง ในการประสานและเผยแพร่ความรู้เรื่องสื่อ

องค์กรตรวจสอบสื่อมีหน้าที่สำคัญๆ ในด้านรวมความรู้ทางทฤษฎี การวิจัยต่างๆ นำมาศึกษาวิเคราะห์ และเผยแพร่ จัดอบรมและสัมมนาให้ความรู้แก่สมาชิกและประชาชนทั่วไป และตรวจสอบการทำงานของสื่อโดยการรับเรื่องราวร้องเรียนเกี่ยวกับสื่อ และให้บริการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับองค์กรสื่อ ทั้งในด้านบุคลากร การลงทุน และกระบวนการผลิตสื่อ ทั้งหมดนี้เพื่อสร้างความรู้เท่าทันสื่อให้แก่สาธารณชน

กลไกภาคประชาสังคมเช่นองค์กรเครือข่ายความรู้เรื่องสื่อและการตรวจสอบสื่อ เป็นองค์กรที่มีความจำเป็นท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสารสนเทศและสังคมความรู้ ยิ่งไปกว่านั้นการมีส่วนร่วมและบทบาทของภาคประชาสังคมในเรื่องการสื่อสาร เป็นรากฐานที่จะขาดเสียมิได้ในการพัฒนาจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกันในสังคมและวัฒนธรรมการเมืองในกระบวนการประชาธิปไตย

สื่อสาธารณะเพื่อการศึกษาและเรียนรู้ของประชาชน

จากการที่สังคมไทยใช้ทรัพยากรคลื่นความถี่ในลักษณะที่รัฐเป็นผู้ผูกขาดและสัมปทานให้แก่เอกชนบางรายจนเกิดการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองและเศรษฐกิจมาเป็นเวลานาน ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ และบทบัญญัติมาตรา ๔๐ ในเรื่องการให้ทรัพยากรคลื่นความถี่ของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ทำให้เกิดกระแสเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสื่อของรัฐ (state media) เช่น สถานีวิทยุและโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์

และองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) เป็นสื่อสาธารณะ (public media)

จากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสื่อสาธารณะ มีหลักการพื้นฐาน ๓ ประการ ซึ่งเป็นที่มาของระบบสื่อสาธารณะในประเทศต่างๆ ได้แก่

๑. ปัจจัยด้านเทคนิค เกี่ยวกับทรัพยากรคลื่นความถี่ที่มีอยู่อย่างจำกัด เป็นหน้าที่ ของรัฐที่ต้องทำหน้าที่จัดสรรทรัพยากรนี้ให้มีความเหมาะสม และเป็นไป เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม

๒. สื่อกระจายเสียงมีศักยภาพสูงต่อระบบการเมือง สังคม และวัฒนธรรม หากประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง รัฐบาลย่อมไม่อาจครอบงำ และควบคุมสื่อ เพื่อใช้ในทางมิชอบได้

๓. ความไม่เชื่อมั่นในกลไกตลาดจะทำให้ระบบกระจายเสียงเป็นไปเพื่อ ประโยชน์สาธารณะได้ เนื่องจากกลุ่มธุรกิจหรือทุนจะมุ่งทำรายการเพื่อให้ได้ผู้รับ จำนวนมาก อันจะนำไปสู่รายได้จากการโฆษณาและผลกำไรสูงสุด ซึ่งคุณลักษณะ ของสื่อสาธารณะนั้นไม่อาจเป็นสื่อที่อยู่ในระบบธุรกิจที่มุ่งหวังผลกำไรสูงสุดได้

ปรัชญาที่แตกต่างกันระหว่างสื่อสาธารณะ (public media) และสื่อเชิงพาณิชย์ (commercial media)

สื่อสาธารณะ	สื่อเชิงพาณิชย์
ประชากร (citizen)	ผู้บริโภค (consumer)
วัฒนธรรม (culture)	เศรษฐกิจ (economy)
พื้นที่สาธารณะ (public sphere)	ตลาด (market)

สื่อสาธารณะจึงต้องยึดถือประโยชน์ของสาธารณะเป็นหลัก และเป็นอิสระ หลักการสำคัญอีกข้อหนึ่งคือการทำที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมได้ โดยที่ประชาชนไม่ถูกมองว่าเป็นเพียงผู้บริโภค แต่เป็นพลเมืองที่มีสิทธิเสียง ทางการเมือง ในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย

จากการวิจัยของหน่วยงานวิจัยการกระจายเสียงของอังกฤษ ได้อธิบายถึง แนวคิดของการกระจายเสียงเพื่อสาธารณะ ว่าต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ๘ ประการ ได้แก่

๑. สามารถเข้าถึงประชาชนได้ทุกพื้นที่
๒. มีเนื้อหาสอดคล้องกับบรรณนิยมและความสนใจของทุกคน
๓. ให้ความสำคัญกับชนกลุ่มน้อยเป็นพิเศษ
๔. มีบทบาทสร้างชุมชนและเอกลักษณ์ของชาติ
๕. ปราศจากผลประโยชน์
๖. ได้รับเงินอุดหนุนโดยตรงจากสาธารณะ
๗. มุ่งผลิตรายการที่มีคุณภาพมากกว่าเน้นความต้องการจำนวนผู้ชม
๘. ผู้ผลิตรายการมีเสรีภาพเต็มที่ในการนำเสนอเนื้อหา

ต้นแบบของระบบสื่อสาธารณะ เช่น บีบีซี (BBC-British Broadcasting Corporation) ของอังกฤษ ก่อตั้งในปี ๑๙๒๒ และนิปปอน โฮโซ เคียวไก (NHK-Nippon Hoso Kyokai) ของญี่ปุ่น ก่อตั้งในปี ๑๙๒๖ ล้วนมีประวัติศาสตร์กว่า ๗ ทศวรรษในการดำเนินการสื่อสาธารณะ ส่วนพีบีเอส (PBS-Public Broadcasting Service) ของสหรัฐอเมริกา ก่อตั้งขึ้นหลายปีให้หลัง เมื่อปี ๑๙๖๙ ก็เพื่อสร้างดุลยภาพให้กับระบบกระจายเสียงของสหรัฐซึ่งถูกรอบงำโดยสื่อเชิงพาณิชย์ เกือบทั้งหมดตลอดระยะเวลาของการพัฒนาสื่อวิทยุและโทรทัศน์ในสหรัฐอเมริกา

ประสบการณ์ของสื่อสาธารณะในต่างประเทศ ชี้ให้เห็นว่าต้องมีกลไกที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้ คือ มีคณะกรรมการที่มีความสามารถและเป็นอิสระจากรัฐและกลุ่มทุน วางโครงสร้างในเรื่องภารกิจและเนื้อหาที่ชัดเจน มีกลไกการตรวจสอบองค์กรที่เปิดรับต่อความคิดเห็นของประชาชน และมีแหล่งเงินทุนสนับสนุนที่เพียงพอต่อการดำเนินงาน

จุดเด่นของสื่อสาธารณะคือการที่ประชาชนสามารถเป็นเจ้าของโดยตรง บริหารจัดการโดยประชาชน และเพื่อประโยชน์ของประชาชน เป็นสื่อที่เป็นอิสระจากการแทรกแซงทางด้านการเมืองและด้านรายได้ นอกจากนี้ การก่อตั้งสื่อสาธารณะยังเป็นการสร้างพื้นที่ให้กับประชาชนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และเปิดเวทีในการแสดงความคิดเห็นและตรวจสอบรัฐบาล และเป็นสื่อศิลปวัฒนธรรมที่ให้สิทธิเสียงอย่างเสรีในการแสดงความคิดเห็น และการสร้างอัตลักษณ์ของคนทุกกลุ่ม

ในปัจจุบัน มีสถานีโทรทัศน์เชิงพาณิชย์ ๓ ช่อง ได้แก่ สถานีโทรทัศน์ช่อง ๓, ๗, ไอทีวี และเคเบิลทีวี และมีสถานีของรัฐ ซึ่งดำเนินการเชิงพาณิชย์อยู่ ๓ ช่อง ได้แก่ สถานีโทรทัศน์ ช่อง ๕, ๙ และ ๑๑ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ในความหมายของสื่อสาธารณะโดยนัยเดียวกัน และก็ไม่มียุทธศาสตร์ของรัฐในความหมายของสื่อสาธารณะเช่นกัน จึงถึงเวลาที่จะทบทวนเกี่ยวกับสภาพของระบบสื่อกระจายเสียงไทยที่เอนเอียงไปในทางสื่อเชิงพาณิชย์ ที่มุ่งแสวงหากำไรสูงสุด จนละเลยเนื้อหาที่เป็นประโยชน์สาธารณะ

ข้อเสนอจากการศึกษาเรื่องสื่อสาธารณะคือการจัดตั้งสื่อวิทยุและโทรทัศน์สาธารณะขึ้นในสังคมไทย โดยจัดระบบสถานีวิทยุโทรทัศน์ ช่อง ๑๑ ใหม่ และจัดสรรคลื่นความถี่ ของสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยมาเป็นคลื่นสถานีวิทยุสาธารณะ โดยมีภารกิจเสนอข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นกลาง และมีภารกิจด้านการศึกษา วัฒนธรรม และพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งเพื่อประโยชน์สาธารณะอื่น ในการดำเนินงานต้องมีคณะกรรมการ ซึ่งมีคุณสมบัติที่เหมาะสมจากบุคคลหลายฝ่ายและให้มีการคัดสรรที่เปิดกว้างและมีกระบวนการที่โปร่งใส ด้านการผลิตรายการต้องมีการกำหนดให้ผลิตรายการเอง และมีการจัดซื้อรายการภายใต้การปรึกษาสาธารณะหรือประชาพิจารณ์ ลักษณะเนื้อหาของรายการต้องมีความหลากหลาย สอดคล้องกับรสนิยมและความสนใจของทุกคน มุ่งเน้นคุณภาพของรายการเป็นสำคัญ มีการนำเสนอรายการอย่างเป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และให้ความสำคัญกับกลุ่มคนที่ถูกละเลยจากสื่อเชิงพาณิชย์ นอกจากนี้ ต้องเป็นรายการที่มีบทบาทในการพัฒนาประชาธิปไตย สื่อสาธารณะต้องมีระบบการตรวจสอบและการประเมินผลที่ชัดเจนและรับผิดชอบต่อสาธารณชน สำหรับแหล่งที่มาของงบประมาณ อาจจะจัดสรรมาจากค่าธรรมเนียมใบอนุญาตในกองทุนของ กสท. นอกจากนี้ ยังต้องมีการจัดทำพระราชบัญญัติจัดตั้งสถานีบริการสาธารณะ เพื่อรองรับการดำเนินงานในรูปแบบใหม่ด้วย

การจัดตั้งสื่อสาธารณะจะเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อการใช้คลื่นความถี่และสื่อของรัฐเพื่อประโยชน์สาธารณะในด้านการศึกษาและเรียนรู้ และเป็นการปรับคุณภาพของระบบสื่อวิทยุและโทรทัศน์ของไทยมิให้เอนเอียงไปในทางสื่อเชิงพาณิชย์ทั้งหมด ดังกระแสที่เป็นอยู่ในขณะนี้.

ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการสื่อของรัฐ
เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้

รศ.ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์

ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการสื่อของรัฐ เพื่อการศึกษและการเรียนรู้

ความเป็นมา

สองทศวรรษที่ผ่านมา รัฐได้จัดทำนโยบายและแผนพัฒนาหลายฉบับทั้งที่เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในแบบของแผนแม่บทที่มีการกำหนดเกี่ยวกับทิศทางและเป้าหมายของการพัฒนาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕-๗ (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๓๙) ซึ่งในส่วนของสื่อมวลชนและโทรคมนาคม รัฐมุ่งเน้นไปในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเทคโนโลยีและระบบสื่อสารโทรคมนาคม และยกระดับการประชาสัมพันธ์ของรัฐ ในอีกด้านหนึ่งก็ได้จัดทำให้มีแผนพัฒนาการศึกษาที่จัดทำขึ้นภายใต้กรอบใหญ่ของแผนแม่บท ได้แก่ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๕-๗ (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๓๙) ซึ่งกำหนดให้ส่งเสริมและสนับสนุนสื่อมวลชนให้มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้อันเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ และได้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง ๑๑ ขึ้น เพื่อการศึกษาการประชาสัมพันธ์และความมั่นคง

จะเห็นได้ว่า ในขณะที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเน้นไปในทางพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานของการสื่อสาร แผนพัฒนาการศึกษาที่มุ่งเน้นไปในเรื่องการใช้สื่อ เพื่อเผยแพร่ความรู้ เพื่อการศึกษา และการพัฒนาคนและสังคม ซึ่งดูประหนึ่งว่า เป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ทั้งสองจะเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน หากแต่ในทางปฏิบัติ ยังขาดการประสานร่วมมือกันทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติที่ทำให้เป้าหมายที่วางไว้ไม่อาจบรรลุผลได้

อย่างไรก็ดี วิกฤตการณ์การเมืองในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ซึ่งประชาชนเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย ได้นำไปสู่การปฏิรูปทิศทางทางการเมืองพร้อมๆ ไปกับการปรับเปลี่ยนกระบวนการในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังจะเห็นได้ว่าการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) ภาคประชาสังคมได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของการจัดทำแผน และได้กำหนดบทบาทของ

ประชาชนไว้อย่างชัดเจน ในการมีสิทธิและมีส่วนร่วมนำแผนพัฒนา ไปสู่การปฏิบัติด้วย ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องสื่อสารมวลชนนั้น ได้กำหนดให้ใช้สื่อสารมวลชนเพื่อการพัฒนาจิตใจ การสนับสนุนสิทธิเสรีภาพด้านข้อมูลข่าวสารสำหรับชุมชนและประชาชน และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวชุมชน และวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนการสร้างภาคีและส่งเสริมการมีส่วนร่วมด้านการจัดการสื่อสารมวลชนของประชาชนและองค์กรสังคม

สำหรับแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) มุ่งเน้นให้สถาบันการศึกษาและองค์กรสื่อสารมวลชนต่างๆ ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้สื่อสารมวลชนของรัฐ เช่น สถานีวิทยุโทรทัศน์และสถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐ ผลิตรายการที่มีคุณภาพเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ของประชาชน โดยให้รัฐจัดงบประมาณให้อย่างเพียงพอ พร้อมทั้งกำหนดให้การสนับสนุน รายการเพื่อการศึกษาเป็นเงื่อนไขของการให้สัมปทานด้านโทรคมนาคม ทั้งนี้ให้สถานีวิทยุโทรทัศน์และสถานีวิทยุกระจายเสียงสนับสนุนผู้ผลิตและผู้นำเสนอรายการที่มีสาระประโยชน์และคุณภาพดี โดยการลดหรือยกเว้นค่าเช่าเวลาสถานี หรือให้รัฐให้การอุดหนุนแก่ผู้ผลิตรายการที่มีคุณภาพ ให้สิ่งจูงใจด้านภาษี ให้การยกย่อง โดยเฉพาะรายการเด็กและครอบครัว รายการส่งเสริมทักษะในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

¹ มาตรา ๓๙ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณาและการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคล เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน

การสั่งปิดโรงพิมพ์ สถานีวิทยุกระจายเสียง หรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ เพื่อลดรอนเสรีภาพตามมาตรานี้จะกระทำมิได้

การให้นำข่าวหรือบทความไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนนำไปโฆษณาในหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์วิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการสงครามหรือการรบ แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยอาศัยอำนาจตามบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้น ตามความในวรรคสอง

เจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นต้องเป็นบุคคลสัญชาติไทย ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติการให้เงินหรือทรัพย์สินอย่างอื่นอุดหนุนหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นของเอกชน รัฐจะกระทำมิได้

จากทิศทางและสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ ๘ ได้สะท้อนให้เห็นนโยบายและยุทธศาสตร์ของการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาของประชาชน เด็กและเยาวชน ไว้อย่างค่อนข้างชัดเจนระดับหนึ่งแล้ว เมื่อมาประกอบเข้ากับกระแสการปฏิรูปการเมืองและบทบาทนิติในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสื่อมวลชนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ หรือรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ในมาตรา ๓๓¹ ๔๐² และ ๔๑³ กรอบความคิดของการที่รัฐต้องเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในเรื่องการเมืองและการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม และในเรื่องสิทธิเสรีภาพในการใช้สื่อและเข้าถึงสื่อเพื่อประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักก็ยิ่งปรากฏเป็นบรรทัดฐานอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น

ในห้วงระยะเวลาเดียวกันนี้เอง ก็ได้มีการจัดทำแผนพัฒนาสื่อสารมวลชนเทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคม เพื่อการพัฒนาคนและสังคม (พ.ศ.๒๕๔๒-๒๕๕๑) โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีเป้าหมายหลักในการพัฒนาโครงสร้างและเนื้อหาสาระของระบบสื่อสารมวลชนเทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม ให้มีคุณภาพและคุณภาพในการพัฒนาคนและสังคม ทั้งนี้ ได้กำหนดให้สอดคล้องกับกรอบและเป้าหมายในการจัดสรรคลื่นความถี่สำหรับการส่งวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๔๐ ไว้ในแผนพัฒนาสื่อสารมวลชน

ก่อนหน้านั้น ในปี ๒๕๓๕ รัฐบาลซึ่งนำโดยนายอานันท์ ปันยารชุน ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ว่าด้วยบทบาทสื่อมวลชนในการพัฒนาเด็กขึ้น โดยการสำรวจสภาพปัญหาของการพัฒนาเด็กและเยาวชน และครอบครัว และชี้ให้เห็นความจำเป็นของการที่รัฐต้องหันมาเอาใจจริงเอาใจกับเรื่องของสื่อมวลชนกับบทบาทในการพัฒนาเด็ก

² มาตรา ๔๐ คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ

ให้มีองค์การของรัฐที่เป็นอิสระ ทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินการตามวรรคสอง ต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

กล่าวโดยสรุป แผนพัฒนาต่างๆ ของรัฐในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีการกำหนดเรื่องการใช้สื่อของรัฐเพื่อการศึกษาไว้มากบ้างน้อยบ้างตามแต่นโยบายและทิศทางการเมืองของแต่ละรัฐบาล และได้ทวีความชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อมีแผนยุทธศาสตร์ว่าด้วย บทบาทสื่อมวลชนในการพัฒนาเด็ก (๒๕๓๕) และแผนพัฒนาสื่อสารมวลชนเทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม เพื่อการพัฒนาคนและสังคม (พ.ศ.๒๕๔๒-๒๕๕๑) แต่แผนฯ ก็มีได้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่วางไว้ เนื่องจากด้านหนึ่งประสบกับปัญหาในเรื่องช่องว่างระหว่างนโยบายและการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่วนในอีกด้านหนึ่ง ก็เผชิญกับอุปสรรคใหญ่อันเนื่องมาจากปัญหาของโครงสร้างเดิม ของระบบสื่อวิทยุและโทรทัศน์ที่รัฐเป็นผู้ผูกขาดการใช้ทรัพยากรคลื่นความถี่ และใช้วัฒนธรรมอุปถัมภ์ในการให้อภิสิทธิ์แก่กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ พรรคพวก และเครือข่าย ในการเข้าถึงสื่อ ก่อให้เกิดการบิดรอนสิทธิเสรีภาพ และความไม่โปร่งใสขึ้น เท่ากับเดินสวนทางกับบรรทัดฐานและกระบวนทัศน์ใหม่ในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ กระบวนการผลิตและสร้างสรรค์ รายการเพื่อประโยชน์สาธารณะในด้านการศึกษา การพัฒนาคนและสังคม จึงเป็นเพียงแผนที่ไม่มีรถนำไปสู่การปฏิบัติแต่อย่างใด และกล่าวได้ว่า การบริหารจัดการสื่อของรัฐ ยังไม่เข้าสู่กระบวนการปฏิรูปอย่างแท้จริง

สภาพปัญหาการบริหารจัดการสื่อของรัฐ

จากการประมวลสถานการณ์ของคุณภาพเนื้อหาสาระและโครงสร้างของระบบสื่อสารมวลชนของรัฐ พบว่ามีปัญหาที่สำคัญดังนี้

³ มาตรา ๔๑ พนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนที่ประกอบกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ ย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นภายใต้ข้อจำกัดตาม รัฐธรรมนูญ โดยไม่ต้องอยู่ภายใต้อาณัติของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าของกิจการนั้น แต่ต้องไม่ขัดต่อจรรยาบรรณและการประกอบวิชาชีพ

ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ ในกิจการวิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ ย่อมมีเสรีภาพเช่นเดียวกับพนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนตามวรรคหนึ่ง

๑. คณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กกช.) ไม่สามารถกำกับกิจการให้เป็นไปตามระเบียบ กกช. (๒๕๓๕) เนื่องจากหน่วยงานรัฐ เช่น อ.ส.ม.ท. หรือกองทัพ มีสถานภาพและอำนาจที่เหนือกว่า ทำให้เกิดสภาวะไร้ระเบียบ และขาดมาตรฐานในการประกอบกิจการ

๒. การจัดผังรายการและคุณภาพของเนื้อหารายการไม่เป็นไปตามสัดส่วนระหว่างรายการแนวข่าวสาร สารบันเทิง และรายการบันเทิง ตามระเบียบของคณะกรรมการ กกช. โดยมีสัดส่วนรายการบันเทิงทางโทรทัศน์ ๖๐-๘๐ % และด้านข่าวสาร และการศึกษาเพียง ๑๐-๒๐ %

๓. คลื่นความถี่วิทยุและโทรทัศน์รัฐเป็นเจ้าของทั้งหมด จึงเป็นผู้ผูกขาดและควบคุมการดำเนินงานโดยมีคณะกรรมการประสานงานและบริหารความถี่วิทยุแห่งชาติ (กบถ.) เป็นผู้จัดสรรความถี่ และมีคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กกช.) เป็นผู้ให้ใบอนุญาตและกำกับกิจการ ประชาชนไม่มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรคลื่นความถี่ ส่วนกลุ่มธุรกิจเอกชนที่เข้าถึงก็อยู่ในระบบวัฒนธรรมอุปถัมภ์ ซึ่งถือครองกรรมสิทธิ์ในคลื่นภายใต้หน่วยงานของรัฐ ในลักษณะสัมปทานอภิสิทธิ์ ส่งผลให้รายการขาดคุณภาพ เนื่องจากมุ่งเน้นการผลิตรายการเชิงพาณิชย์เพื่อแสวงหากำไรสูงสุด ละเลยรายการที่มีเป้าหมายเพื่อการศึกษา และการพัฒนาคนและสังคม ในขณะเดียวกัน หน่วยงานของรัฐที่เป็นเจ้าของสถานีก็ไม่มีนโยบายใช้สื่อเพื่อข่าวสารและการศึกษา

๔. ระบบการบริหารจัดการสื่อของรัฐมุ่งเน้นประโยชน์ด้านการหารายได้ หน่วยงานของรัฐที่ได้รับการจัดสรรคลื่น ดำเนินการให้สัมปทานแก่เอกชนโดยถือว่าเป็นเรื่องภายในของหน่วยงาน เป็นระบบที่ขาดการตรวจสอบและติดตามผล ก่อให้เกิดความไม่โปร่งใส และไม่เป็นธรรมในการดำเนินการ

สภาพปัญหาของผู้รับและผู้ใช้สื่อ

๑. ผู้รับไม่ได้ข้อมูลข่าวสารและสาระประโยชน์จากสื่อที่สอดคล้องกับสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม เช่น เด็กและเยาวชน ไม่ได้สื่อที่มีคุณภาพเหมาะสมกับวัยและความสนใจ

๒. ไม่มีสื่อที่มีรูปแบบและเนื้อหาสาระหลากหลายเพียงพอที่จะตอบสนองวัตถุประสงค์ต่างๆ โดยเฉพาะด้านการศึกษาและการเรียนรู้ได้ตามที่ผู้รับต้องการ

๓. ผู้รับไม่มีโอกาสและสิทธิเสรีภาพในการเข้าถึงสื่อและแสดงความคิดเห็นผ่านสื่ออย่างอิสระและเสมอภาค

๔. ผู้รับขาดภูมิคุ้มกันในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อและการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคม ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของสื่อที่มุ่งเน้นลัทธิบริโภคนิยม

๕. ผู้รับถูกสื่อละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ถูกกล่าวโทษทำร้ายในรูปแบบต่างๆ โดยเหตุการณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับผู้รับ เช่น เด็ก ผู้หญิงหรือผู้ด้อยโอกาส ถูกล่อลวงไปแปรรูปเป็นสินค้าเพื่อแสวงหากำไรสูงสุด

๖. ผู้รับขาดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายพลเมืองและผู้บริโภคเพื่อเฝ้าระวังและตรวจสอบสื่ออันเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจในการรักษาสิทธิพึงมีพึงได้ของตน

สภาพปัญหาของผู้ผลิตสื่อและการผลิตสื่อ

ผู้ผลิตสื่อประกอบด้วยผู้ผลิตสื่อภาครัฐและผู้ผลิตเอกชน มีปัญหาพอสรุปได้ดังนี้

๑. ผู้ผลิตสื่อขาดอิสระในการผลิตรายการ สืบเนื่องจากปัญหาโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้เสนอข่าวสารตามความเป็นจริงไม่ได้

๒. ผู้ผลิตสื่อรายใหญ่มีความได้เปรียบจากระบบสัมปทานและวัฒนธรรมอุปถัมภ์ ส่วนผู้ผลิตรายย่อยและผู้ผลิตอิสระถูกกีดกันจากระบบผูกขาดหรือกึ่งผูกขาด โครงสร้างของระบบที่บิดเบือนกลไกตลาดทำให้ต้นทุนการผลิตรายการสูงเกินกว่าความเป็นจริง

๓. ผู้ผลิตไม่ลงทุนทั้งในส่วนงบประมาณและทรัพยากรบุคคลในการสร้างสรรค์และพัฒนารายการ เนื่องจากต้องการลดต้นทุนเพื่อแข่งขันให้อยู่รอดหรือเพื่อแสวงหากำไรสูงสุด

๔. ผู้ผลิตรายย่อยและผู้ผลิตอิสระขาดการรวมตัวกันเพื่อสร้างแรงต่อรองในเรื่องค่าเวลารายการ และเพื่อการรวมกลุ่มในการพัฒนาวิชาชีพและจรรยาบรรณ

๕. นักวิชาชีพขาดสวัสดิการและหลักประกันความมั่นคงในอาชีพของตน

๖. ผู้ผลิตมุ่งผลิตรายการตอบสนองของกลุ่มผู้บริโภคที่มีกำลังซื้อสูง ละเลยผู้บริโภค ที่ไม่มีกำลังซื้อ เช่น กลุ่มเด็กชนบท กลุ่มคนจน

๗. ผู้ผลิตบรรจुरายการบันเทิงไว้ในช่วงเวลาดี (prime time) ส่วนรายการแนวข่าวสาร และการศึกษานำไปไว้ในเวลาช่วงนอกเวลาดี ทำให้กลุ่มผู้รับเป้าหมายไม่ได้รับบริการจากรายการเหล่านั้น

๘. ขาดการลงทุนในฝ่ายรัฐ สถาบันการศึกษาและผู้ผลิต เพื่อวิจัยและพัฒนาแนวการผลิตรายการที่เป็นประโยชน์ มีประสิทธิภาพ และสุนทรีย์ภาพในการสื่อสาร

วิสัยทัศน์และเป้าหมายการพัฒนาสื่อของรัฐเพื่อการศึกษา⁴

วัตถุประสงค์

ในการพัฒนาสื่อของรัฐเพื่อการศึกษา นั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญ ๔ ด้านคือ

๑. เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของสื่อให้มีความสมดุลระหว่างภาครัฐ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชนและชุมชน และภาคธุรกิจเอกชน และระหว่างภาคชุมชนเมือง และชุมชนชนบท

๒. เพื่อพัฒนาผู้ผลิตสื่อให้มีจิตสำนึก มีจรรยาบรรณ มีความรับผิดชอบต่อสังคม และสามารถผลิตสื่อที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาคนและสังคม

๓. เพื่อพัฒนาผู้รับและผู้ใช้สื่อให้มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และคัดสรรกรุ่นกรองใช้ข้อมูลและสารสนเทศต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม

๔. เพื่อปฏิรูประบบบริหารจัดการสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและชุมชน มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการระบบสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคนและสังคมมากขึ้น

⁴ ประมวลบางส่วนจากแผนพัฒนาสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม เพื่อการพัฒนาคนและสังคม (พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๕๑)

วิสัยทัศน์

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้น แผนพัฒนาสื่อสารมวลชนฯ ได้กำหนดวิสัยทัศน์ที่สำคัญไว้ ดังนี้ คือ

๑. ให้ประชาชนได้รับการพัฒนาศักยภาพในทุกมิติของชีวิตอย่างต่อเนื่อง
๒. ให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลสารสนเทศที่มีคุณภาพได้อย่างอิสระและชอบธรรม
๓. ให้ประชาชนได้เป็นผู้บริโภคสื่อที่มีทางเลือก รู้เท่าทัน และใช้สื่อ/ข้อมูลสารสนเทศเพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม
๔. ให้ระบบสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมเอื้อประโยชน์ต่อประชาชนทุกกลุ่ม ทุกพื้นที่อย่างทั่วถึง
๕. ให้ระบบสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมสามารถส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และต่อเนื่องตลอดชีวิต
๖. ให้ระบบสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม เสริมสร้างจิตสำนึกของสังคมและชุมชนให้เห็นคุณค่าของคน ทำให้คนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข
๗. ให้ระบบสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมมีความโปร่งใส เป็นธรรมสามารถตรวจสอบได้
๘. ให้ระบบสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังและเพียงพอจากรัฐ
๙. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมทุกขั้นตอน โดยคำนึงถึงประโยชน์และสิทธิของประชาชนควบคู่ไปกับประสิทธิภาพและการพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี

เป้าหมาย

เป้าหมายในการพัฒนาสื่อของรัฐเพื่อการศึกษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกรอบวิสัยทัศน์ข้างต้น มีดังนี้

๑. กำหนดสัดส่วนเนื้อหาสาระของรายการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เพื่อการพัฒนาคนและสังคม (รายการเพื่อการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐและประโยชน์สาธารณะอื่น) อย่างน้อยร้อยละ ๕๐

๒. กำหนดสัดส่วนของผู้ได้รับใบอนุญาตประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์โดยแบ่งเป็นภาครัฐซึ่งครอบคลุมภาคราชการ ภาครัฐวิสาหกิจ องค์กรมหาชน และการปกครองส่วนท้องถิ่นร้อยละ ๔๐ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชนและชุมชนร้อยละ ๒๐ และภาคธุรกิจเอกชน ร้อยละ ๔๐

๓. กำหนดให้มีวิทยุกระจายเสียงชุมชน รวมทั้งให้มีสถานีวิทยุโทรทัศน์ชุมชนด้วย

๔. กำหนดให้มีองค์กรประชาชนที่สามารถควบคุม ตรวจสอบ และปกป้องคุ้มครองสิทธิของผู้รับและผู้ใช้สื่อได้อย่างเข้มแข็งทั้งระดับชุมชนและระดับชาติ

ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการสื่อของรัฐเพื่อการศึกษา⁵

ในการพัฒนาสื่อของรัฐเพื่อการศึกษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนาคนและสังคม ควรกำหนดยุทธศาสตร์ใน ๔ ด้านหลัก ดังนี้

ก. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการสื่อของรัฐเพื่อการศึกษา

๑. ให้กำหนดสัดส่วนเวลาสำหรับเนื้อหาสาระของรายการวิทยุและโทรทัศน์เพื่อการศึกษา การพัฒนาคนและสังคม อย่างน้อยร้อยละ ๕๐ โดยมีรูปแบบที่สร้างสรรค์และหลากหลาย

๒. ให้กำหนดสัดส่วนเวลาสำหรับเนื้อหาสาระของรายการวิทยุและโทรทัศน์เพื่อเด็ก เยาวชนและครอบครัวไม่น้อยกว่า ๑๕ % ของเวลาในการออกอากาศทั้งหมด

⁵ ประมวลบางส่วนจากแผนยุทธศาสตร์ว่าด้วยบทบาทสื่อมวลชนในการพัฒนาเด็ก ๒๕๓๕ และแผนพัฒนาสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม เพื่อการพัฒนาคนและสังคม (พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๕๑)

๓. ให้สถานีวิโทรทัศน์ผลิตและนำเสนอรายการที่สร้างสรรค์และเหมาะสมสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวในช่วงเวลาตี ระหว่าง ๑๖.๐๐-๒๒.๐๐ น. (จันทร์-ศุกร์) และระหว่าง ๗.๐๐-๒๒.๐๐ น. (เสาร์-อาทิตย์) โดยอาจเป็นรูปแบบรายการข่าวสาร สารประโยชน์ หรือรายการบันเทิง

๔. ให้สถานีวิทยุผลิตและนำเสนอรายการที่สร้างสรรค์และเหมาะสมสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวในช่วงเวลาตี ช่วงเช้า ระหว่าง ๖.๐๐-๗.๐๐ น. และช่วงบ่าย-ค่ำ ระหว่าง ๑๕.๐๐-๒๑.๐๐ น. (จันทร์-อาทิตย์) โดยให้ผู้ผลิตอิสระมีโอกาสผลิตรายการ ในช่วงเวลาดังกล่าว

๕. ให้จัดตั้งสถานีวิทยุสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวอย่างน้อย ๑ สถานีในระดับชาติและ ๑ สถานีในระดับจังหวัด/ระดับภูมิภาค (อาจเป็นคลื่นเอเอ็ม/เอฟเอ็ม) โดยให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการผลิตรายการ

๖. ให้จัดตั้งสถานีวิทยุสำหรับผู้พิการทางสายตาและผู้ไม่รู้หนังสือ เพื่อบริการข้อมูลข่าวสารความรู้ และศิลปวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาการศึกษาของตนเอง และเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม

๗. ให้ปฏิรูปสถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๑ เป็นสถานีโทรทัศน์ประเภท "บริการสาธารณะ"^๕ เพื่อข่าวสาร การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และประชาธิปไตย โดยให้ผู้ผลิตอิสระ ประชาชน เด็กและเยาวชนมีโอกาสและมีส่วนร่วมผลิตรายการในสถานีแห่งนี้

๘. ให้จัดตั้งกองทุนเพื่อการผลิตและสร้างสรรค์สื่อสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว โดยขอจัดสรรมาจากกองทุนพัฒนากิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์เพื่อประโยชน์สาธารณะ (มาตรา ๓๑ พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ พ.ศ. ๒๕๔๓) และสร้างกลไกการบริหารกองทุนให้คล่องตัวและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งจัดให้มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อระดมทรัพยากรจากสาธารณะมาสมทบ

๙. ให้กำหนดมาตรการทางภาษีเพื่อส่งเสริมให้เกิดสื่อที่มีคุณภาพ โดยให้ผู้ผลิตสื่อเพื่อการศึกษา เพื่อเด็ก เยาวชน และครอบครัว สามารถลดหย่อนภาษีได้ หรือให้ผู้บริจาคเงินสมทบกองทุนเพื่อการผลิตและสร้างสรรค์สื่อ สามารถลดหย่อนภาษีได้

^๕ ดูรายละเอียดในเอกสารเรื่อง “สื่อสาธารณะ : ยุทธศาสตร์สำหรับประเทศไทย” โดย ดร.จิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร

๑๐. ให้กำหนดมาตรการยกเว้นหรือลดหย่อนราคาค่าเวลาสถานี แก่รายการวิทยุและโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายการเพื่อเด็ก เยาวชน และครอบครัว รายการเพื่อคนด้อยโอกาส และคนจน

๑๑. ให้จัดตั้งองค์กรกลางมาทำหน้าที่บริหารจัดการและเสนอแนะแนวนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อเพื่อการศึกษา การเฝ้าระวังและติดตามผล โดยให้การบริหารองค์กรประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านสื่อ ด้านจิตวิทยาเด็ก ฯลฯ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งองค์กรที่จะทำหน้าที่ในการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของรายการเด็กเพื่อเป็นแนวทางของทุกฝ่าย และการกำกับดูแล ติดตามผล การประเมินผล และจัดระดับความนิยมของรายการต่างๆ ให้มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ รวมทั้งการเปิดรับข้อคิดเห็นจาก ประชาชนทั่วไป

ข. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสื่อเพื่อการศึกษา

๑. ส่งเสริมให้โครงสร้างระบบสื่อวิทยุและโทรทัศน์มีความสมดุลระหว่างภาครัฐ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชนและชุมชน และภาคธุรกิจเอกชน และระหว่างภาคชุมชนเมือง และชุมชนชนบท โดยให้สื่อของรัฐเป็นสื่อบริการสาธารณะที่เป็นบรรทัดฐานในด้านมาตรฐานและคุณภาพของรายการการศึกษารายการเด็ก เยาวชน และครอบครัว เพื่อการพัฒนาคนและสังคม

๒. กำหนดสัดส่วนของผู้ได้รับใบอนุญาตประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์โดยแบ่งเป็นภาครัฐ (สื่อบริการสาธารณะ) ซึ่งครอบคลุมภาคราชการ รั้ววิสาหกิจ องค์กรมหาชนและการปกครองส่วนท้องถิ่น ร้อยละ ๔๐ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชนและชุมชน ร้อยละ ๒๐ และภาคธุรกิจเอกชน ร้อยละ ๔๐ โดยให้มีสถานีเพื่อการศึกษาเด็ก เยาวชน และครอบครัว ไม่น้อยกว่า ๕๐ สถานี

๓. ปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ต่างๆ ให้สอดคล้องกับบทบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ เพื่อเป้าหมายในการปฏิรูปสื่อเพื่อการศึกษา และการพัฒนาคนและสังคม

ค. ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้ผลิตสื่อ

๑. ให้จัดอันดับหรือจัดเรตติ้งรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก และเยาวชนโดยให้จัดระดับดังนี้

TV-Y เหมาะสำหรับเด็กทุกเพศทุกวัย

TV-Y7 เหมาะสำหรับเด็ก ตั้งแต่อายุ ๗ ปีขึ้นไป

๒. ให้จัดอันดับหรือจัดเรตติ้งรายการโทรทัศน์ทั่วไป โดยให้จัดระดับดังนี้

TV-G เหมาะสำหรับทุกเพศ ทุกวัย มีความรุนแรงน้อย ภาษาไม่รุนแรง

TV-PG ควรได้รับคำแนะนำจากผู้ปกครอง อาจมีเนื้อหาบางตอนไม่เหมาะกับเด็ก

TV-14 เนื้อหาไม่เหมาะกับเด็กอายุต่ำกว่า ๑๔ ปี

TV-M เหมาะสำหรับผู้ชมที่เป็นผู้ใหญ่เท่านั้น มีเนื้อหาทางเพศและความรุนแรงที่โจ่งแจ้ง

๓. ให้มีการลงทุนและสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนาการผลิตรายการวิทยุและโทรทัศน์ที่มีรูปแบบหลากหลาย เพื่อสร้างสรรค์เด็ก เยาวชน และครอบครัว

๔. ส่งเสริมให้ผู้ผลิตรายย่อยและผู้ผลิตอิสระรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาวิชาชีพและจรรยาบรรณ และเพื่อการตรวจสอบกันเอง

๕. ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการผลิตรายการสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัวในทุกขั้นตอน

ง. ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้รับและผู้ใช้สื่อ

๑. การเพิ่มพลังผู้บริโภค โดยการรวมตัวเป็นองค์กรเครือข่ายพลเมืองและผู้บริโภคสื่อ และจัดตั้งองค์กรหรือกลไกตรวจสอบการทำงานของสื่อ และติดตามประเมินผลคุณภาพรายการการศึกษารายการเด็ก เยาวชน และครอบครัว ติดตามการทำงานขององค์กรกำกับดูแลและองค์กรสื่อให้ทำงานอย่างโปร่งใส และเป็นธรรม รวมทั้งสนับสนุนให้มีระบบการร้องเรียนและการคุ้มครองผู้บริโภคข่าวสารที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสื่อ

๒. เปิดสาย Hotline ลือ เพื่อให้ประชาชนเฝ้าระวัง ติดตามประเมิน แสดง
ประชามติ และวิพากษ์วิจารณ์สื่ออย่างต่อเนื่องและทันทั่วถึง

๓. สนับสนุนสื่อมวลชนศึกษาเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจสื่อ
มีวิจารณ์ญาณในการเลือกรับและกลั่นกรองสื่อ ในการใช้ประโยชน์จากสื่อ โดยผ่าน
กระบวนการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบการศึกษา จัดเป็นหลักสูตรในระดับประถม
มัธยม และอุดมศึกษา และในกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม
อัธยาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ในชุมชน

๔. จัดตั้งสถาบันศึกษาและวิจัยสื่อสำหรับการพัฒนาสื่อเด็กและเยาวชน
และสื่อเพื่อการศึกษาโดยให้สถาบันมีหน้าที่ในด้านพัฒนาองค์ความรู้ เป็นศูนย์ข้อมูล
(Clearing House) เพื่อรวบรวมผลงานด้านการศึกษาวิจัยสื่อเพื่อเด็กและเยาวชน
เป็นสถาบันวิจัยทดลองสร้างสรรค์สื่อที่มีคุณภาพ เผยแพร่ผลงานต่อสาธารณะ และ
พัฒนาบุคลากรในด้านการวิจัยและการผลิตสื่อสำหรับเด็กและเยาวชนและสื่อ
เพื่อการศึกษา รวมทั้งจัดการสำรวจความคิดเห็น/ประชามติเกี่ยวกับปริมาณและ
คุณภาพของรายการเด็กและเยาวชนอย่างสม่ำเสมอ

๕. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาและสถาบันอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
ผลิตและพัฒนาบุคลากรในด้านการผลิตสื่อสำหรับเด็กและเยาวชน และสื่อเพื่อ
การศึกษาอย่างจริงจัง โดยให้มีหลักสูตรด้านสื่อมวลชนสำหรับเด็ก และเยาวชน และ
สื่อเพื่อการศึกษา ทำการศึกษาและทดลองผลิตรายการที่เป็นต้นแบบในลักษณะ
ที่หลากหลาย โดยเฉพาะที่เน้นคุณค่าด้านการศึกษาและการเรียนรู้และสุนทรีย์ภาพ
ในศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต.